

Сідун М. М.
старший викладач кафедри англійської філології та методики
викладання іноземних мов

Марушка В. Я.
студентка 5-го курсу спеціальності «Середня освіта
(Англійська мова та зарубіжна література)»,
Мукачівський державний університет

КОМПОНЕНТИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ЗДІБНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У даній статті досліджується феномен лінгвістичної обдарованості майбутніх педагогів-предметників, а саме вчителів іноземної мови. У статті теоретично розглянуто погляди науковців на дану проблематику та узагальнено основні характеристики лінгвістичної обдарованості вчителів іноземної мови. Також у статті розглядаються компоненти лінгвістичної обдарованості педагога, які дають змогу займатися професійною діяльністю тобто викладати іноземну мову у закладах освіти.

Ключові слова: здібності, лінгвістичні здібності, обдарованість, лінгвістична обдарованість, креативність.

Під час проведення різного роду досліджень, постійно дізнаючись нові факти про невідоме і не вивчене раніше, люди водночас почали детально вивчати власні можливості. Те, що людина може робити, якою діяльність займатись починає хвилювати сучасне суспільство все більше. Саме тому проблема обдарованості, розвитку здібностей, інтелекту виходить на перший план в навчанні, вихованні та політиці провідних держав світу. Сучасне суспільство висуває нові вимоги до людини ХХІ століття, людини нового рівня розвитку, широких перспектив і технологій майбутнього. Володіння іноземною мовою в сучасному світі – одна з важливих складових сучасної, успішної людини. Знання хоча б однієї іноземної мови розширює світогляд, дозволяє пізнати культуру та звичаї іншого народу. Відомий вислів стверджує: «Скільки мов ти знаєш, стільки разів ти людина» і сьогодні це так.

Вивчення проблеми обдарованості завжди було в центрі уваги педагогів, психологів, вчителів-практиків, методистів. Про це свідчать численні наукові, методичні публікації, науково практичні конференції. Серед вчених, які вивчали проблему здібностей і обдарованості можна назвати як зарубіжних, так

і вітчизняних дослідників, зокрема серед українських - Е. Е. Антонова, Г. С. Костюк, Н. П. Волкова, Е. І. Кульчицька, В. А. Моляко, С. І. Науменко, В. В. Рибалка, серед російських і зарубіжних - Ю. Д. Бабаєва, Д. Б. Богоявленська, Ф. Гальтон, Ю. З. Гільбух, Н. С. Лейтес, А. І. Савенков, С. Стернберг, Б. М. Теплов, Д. В. Ушаков, Дж. Фрімен та інші.

Сучасні дослідники розглядають обдарованість як високий рівень розвитку здібностей, який супроводжується високими досягненнями в певній галузі діяльності [1]. А коли рівень розвитку спеціальних здібностей високий, йдеться про спеціальну обдарованість [4]. У поглядах різних вчених, явище обдарованості неоднозначно. Так, по Б.М. Тепловим «обдарованість - якісно-своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого чи меншого успіху у виконанні тієї або іншої діяльності» [1].

В. А. Моляко розуміє обдарованість як систему, що складається з цілого ряду компонентів, серед яких - анатомо-фізіологічні задатки; сенсорно-перцептивні блоки, що характеризуються підвищеною чутливістю; інтелектуальні і розумові можливості, що дозволяють оцінювати нові ситуації і вирішувати нові проблеми; емоційно-вольові структури, які обумовлюють тривалі домінантні орієнтації і їх штучне підтримання, високий рівень продукування нових образів; фантазія; уяву і ряд інших [2].

Д. В. Ушаков розглядає обдарованість як потенціал, здатність в Надалі стати талановитим дорослим, що вносить більш-менш значний внесок в культуру чи історію [3]. В. Н. Дружинін, пояснюючи поняття «обдарованість», має на увазі системне явище, що розвивається протягом усього життя людини, якість психіки, яка визначає можливість досягнення людиною виключно високих результатів в одному або декількох видах діяльності в порівнянні з іншими людьми [4].

Лінгвістичні здібності - це складна динамічна структура, співвідношення компонентів якої змінюється з віком і рівнем володіння іноземною мовою. Лінгвістичні здібності вчителя іноземної мови включають як загальні особливості розумової діяльності - гнучкість і рухливість розумових процесів, - так і специфічні особливості мовної іншомовної діяльності, притаманна людині, яка вивчає іноземну мову сама та навчає інших людей. Їх можна розглядати і як основні механізми мовної діяльності, однаково проявляються при освоєнні будь-якої мови [6].

На думку вчених, показниками лінгвістичної обдарованості вчителів іноземної мови є фонематичний слух, одночасне

сприйняття вербальних одиниць, яскраво виражена вербальна пам'ять, яка проявляється в швидкому і легкому створення вербальних асоціацій, швидкість і легкість освіти функціонально-лінгвістичних узагальнень, що знаходить відображення в відносно швидкому формуванні почуття правильності мови, наявність узагальнених умінь структурувати вербальний матеріал; гнучкість трансформаційних процесів в мовній діяльності і т.д. [7].

Лінгвістична обдарованість характеризується: здатністю до прискорених процесів мислення іноземною мовою, креативністю у виборі способів комунікації іноземною мовою, стійкої мотивацією до вивчення іноземної мови, можливістю використання отриманих знань в нових контекстах.

Беручи до уваги визначення філологічної складової терміна, проаналізувавши основні підходи в сучасній психолого-педагогічній науці до пояснення поняття «обдарованість»; дослідивши різні класифікації обдарованості і розглянувши основні її структурні компоненти, вважаючи лінгвістичну обдарованість різновидом спеціальної обдарованості, ми, взявши за основу визначення обдарованості Є.І. Кульчицької та В.А. Музики, прийшли до висновку, що лінгвістична обдарованість - це комплексне явище, що поєднує в собі розвиток високих лінгвістичних здібностей людини, сукупність необхідних для цього умов і достатню мотиваційну базу. В даному визначенні мова йде як про вивчення і володіння рідною мовою, так і про іноземні мови (англійська, німецька, французька та ін.) [3].

Знання іноземних мов не тільки є важливим аспектом розвитку повноцінного члена суспільства, а й, на сучасному етапі розвитку людства, допомагає визначити професійну спрямованість, розширити наукові горизонти і досягти успіху в роботі. Безумовно, що ми вивчаємо рідну мову з моменту народження і, кажучи про її вивчення в школі, як правило, маємо на увазі вдосконалення вже придбаних лінгвістичних знань і навичок (написання публікацій тощо, а, розвиток дискусійних навичок і т.д.). Тому метою нашого дослідження є лінгвістична обдарованість в аспекті вивчення іноземних мов. Ми прийшли до висновку, що саме рівень оволодіння іноземними мовами в повною мірою може продемонструвати рівень розвитку лінгвістичної обдарованості людини. Також варто відзначити, що говорити про розвиток лінгвістичних здібностей і лінгвістичної обдарованості можна тільки якщо людина на високому рівні володіє більш ніж однією мовою (тобто як мінімум ще однією мовою, крім рідної) [5].

Лінгвістично обдарована особистість в досить швидкому темпі формулює думки засобами іноземної мови, допускаючи при

цьому незначна кількість помилок. Вони можуть легко вводити елементи власної мови за аналогією з уже відомими. У процесі читання тексту, на основі підвищеної мотивації до навчання, вона намагається відразу ж зрозуміти зміст написаного, користуючись лише власними знаннями і лінгвістичної здогадкою. лінгвістично обдаровані діти можуть захопитися вивченням не тільки одним, але і декількома мовами.

Соціальне і культурне значення вивчення іноземної мови важко переоцінити, особливо в сучасний період становлення молодих держав на міжнародній арені. Все це зумовило переосмислення ролі іноземної мови як важливого і необхідного засобу міжкультурного спілкування. володіння іноземною мовою в сучасному світі - одна з найважливіших складових сучасної успішної людини; іноземна мова все активніше набуває статусу соціально-економічного і політичного механізму взаєморозуміння між різними представниками світового спільноти в різних сферах їх життєдіяльності. Знання хоча б одного іноземної мови розширює кругозір, дозволяє дізнатися культуру і звичаї іншого народу. Саме тому вивчення проблем розвитку «лінгвістичних здібностей» і «лінгвістична обдарованість» є перспективними і актуальними для сучасної науки.

Лінгвістичні здібності визначають успішність і легкість оперування суб'єкта насамперед різноманітним вербальним матеріалом, а саме: його уміння визначати значення слів, здатність розуміти тексти та інтерпретувати прислів'я, проводити словесні аналогії та будувати судження, розвиток його поняттєвого мислення і т. д. [4]

Лінгвістична обдарованість учнів - це різновид спеціальної обдарованості, яка включає в себе підвищений рівень здібностей до процесів мислення чужою мовою, до активної пізнавальної діяльності в області теорії і історії мови, а також до творчості у виборі способів спілкування іноземною мовою. Виділяють три базові компоненти мовної обдарованості, а саме, мовні здібності, мовну інтуїцію і здатності до іноземних мов. Виділяють два типи оволодіння іноземною мовою: комунікативний - через мовну діяльність і лінгвістичний - через усвідомлення мови як системи. На даний момент, існує чимало тестів для виявлення рівня володіння іноземною мовою: прогностичні, кваліфікаційні, діагностичні, а також тести досягнень [5].

На базі досліджень вченого, нами створено структуру лінгвістичної обдарованості та втілено основні її компоненти. Розглянемо детальніше структурні компоненти лінгвістичної обдарованості.

Першим компонентом лінгвістичної обдарованості, на нашу думку, є психофізіологічні особливості людини, яка вивчає мову, різні види пам'яті та мислення, уява, увага тощо. Не кожна людина, яка має високий рівень пізнавальної діяльності, є лінгвістично обдарованою. Проте, без пізнавальних процесів неможливий повноцінний розвиток особистості та вивчення мов, зокрема.

Другим структурним компонентом виступає наявність та рівень розвитку лінгвістичних здібностей. Людина, в якій лінгвістичні здібності розвинені у необхідній мірі зможе, за сприятливого впливу інших структурних компонентів, досягти розвитку лінгвістичної обдарованості.

Третім структурним компонентом є особистісний аспект кожного, хто прагне досягти розвитку лінгвістичної обдарованості. Він містить наявність пізнавальної мотивації у вивченні мови, що виражається у формі дослідницької, пошукової активності, в свою чергу, реалізація дослідницької активності забезпечує дитині мимовільне відкриття захопливого світу іноземної мови; здатність сприймання перспективи, пізнавальні потреби тощо.

Четвертим компонентом є лінгвістична креативність. Як будь який інший вид обдарованості, лінгвістична обдарованість потребує постійного розвитку, змін, вдосконалення. Лінгвістична креативність, як складовий компонент лінгвістичної обдарованості, має стати рушійною силою такого розвитку.

Таким чином, фактом є те, що структурні компоненти лінгвістичної обдарованості поєднані між собою та працюють у взаємодії і неможливо визначити суттєву складову лінгвістичної обдарованості. Тому, вчитель, який прагне розвивати лінгвістичну обдарованість учнів, повинен звернути увагу на функціонування кожного структурного компоненту окремо, а також на гармонійні зв'язки та взаємовплив компонентів.

Як показали дослідження Ю.А. Кабардова, індивідуально стійкі характеристики учнів, що визначають успішність-неуспішність оволодіння мовою, виявляються, по крайній мірі, в трьох вимірах:

- а) в комунікативній поведінці в ході навчання;
- б) в основних характеристиках пізнавальних процесів
- в) в природніх передумовах здібностей (біоелектричні показники властивостей нервової системи, особливості слухового і зорового аналізаторів, характеристики між пів-кульної асиметрії мозку).

Здатності до іноземних мов, тобто такі індивідуально-психологічні та психофізіологічні особливості, що характеризують високий темп і високий рівень оволодіння мовою у відповідних

умовах і в заданих рамках [1].

Розглядаючи проблему загальної структури іншомовних лінгвістичних здібностей, Б.В. Беляєв вважає, що всі іншомовні лінгвістичні здібності знаходяться у взаємодії і взаємозалежності і утворюють єдине ціле. Він виділяє десять складових цих здібностей, з яких чотири пов'язані з володінням основними аспектами мови (здатності фонетичні, лексичні, граматичні та стилістичні), чотири - з лінгвістичними процесами (здатності слухання, говоріння, читання і письма). Дві є основними (центральною) здібностями - іншомовне мислення (як би фокус всіх лінгвістичних здібностей) і відчуття мови (зосередження лінгвістичних здібностей).

Завданням тестування здібностей є виявлення не тільки наявного рівня знань, сформованих навичок і умінь, скільки тих потенційних можливостей (резервів), які найчастіше приховані від спостереження. А це, в свою чергу, передбачає дослідження певного процесу, при якому можливе виявлення таких характеристик здібностей, як швидкість (темп) рішення завдання, рівень доступного рішення, індивідуальні способи і прийоми успішного вирішення і т.д.

Очевидно, що здібності до іноземних мов являють собою сукупність неповторних, специфічних властивостей особистості. При цьому, здатності до вивчення іноземної мови мають ряд нижчеперелічених характеристик. Перш за все, учень самостійно керує процесами внутрішнього перекладу. Оптимально, якщо виходить відійти від внутрішнього перекладу, аж до повного його виключення.

Очевидно, що існують чинники, прямо або побічно свідчать про лінгвістичну обдарованість учня. До них відносять: одночасні успіхи в математиці, російській мові і літературі; швидкість читання рідною мовою; хороший темп читання; музичний слух; здатності до пародіювання; здатність до співу; загальний розвиток мови: дикцію, швидку реакцію на питання; вміння розповідати і переповідати, говорити поширеними реченнями.

Відзначимо, що успіх або труднощі при оволодінні іноземною мовою проявляється як мінімум в трьох аспектах: в комунікативній поведінці учня в ході вивчення мови; в характеристиках пізнавальних процесів; в природні передумови здібностей. Виходячи з цього, прийнято виділяти два основних типи оволодіння іноземними мовами: комунікативний і лінгвістичний.

Розглянемо докладніше комунікативний тип оволодіння мовами. Йому властива активність в спілкуванні, спрямованість уваги на мовну діяльність, а також високі швидкісні параметри мисленнєво-мовленнєвої діяльності, наприклад, швидкість

сприйняття словесної інструкції, відносна рівновага довільного і мимовільного запам'ятовування, велика продуктивність слухової пам'яті, детальність і емоційність при відтворенні матеріалу. Головна перевага даного типу полягає в значному обсязі мовний та мовленнєвий продукції, тобто побіжністю мови. У той же час для нього характерні деякі негативні риси - низька якість мовлення: часті повтори, невдалі словосполучення і однотипні висловлювання. В цілому діяльність відрізняється імпульсивністю, мимовільністю і слабким самоконтролем [6].

Розглянемо особливості лінгвістичного типу оволодіння іноземними мовами. В даному випадку увага спрямована на саму лінгвістичну систему - мову, в якій переважає довільний вид пам'яті. Особливо характерна невиразність комунікативних дій, що проявляється в пасивності спілкування, в труднощі сприйняття мови на слух, в повільності дій, в постійних неприродних паузах. На відміну від комунікативного типу, лінгвістичному типу характерний відносно невеликий обсяг лінгвістичної та мовленнєвої продукції, однак, в даному випадку, лінгвістичні завдання виконуються більш якісно: висловлювання обдумані, чітко структуровані, грамотно вибудовані, логічні. Таким чином, другий тип оволодіння мовою характеризується довільністю, розгорнення дій і обережністю в прийнятті рішень.

Загально відомий факт, що здібності до іноземних мов знаходяться в прямій залежності з процесами пам'яті. Потрібно, щоб учень запам'ятовував іншомовний матеріал швидко, повно і міцно, міг використовувати засвоєний мовний матеріал в нових ситуаціях. Особливо важлива в даному випадку оперативна пам'ять. Оперативне запам'ятовування - це процес, який обслуговує поточні дії учнів під час вирішення конкретних завдань. Від короткостроковій пам'яті залежить вміння учнів будувати фрази. Важливу роль при вивченні іноземної мови відіграє мимовільне запам'ятовування, коли матеріал засвоюється невимушено, без додаткових зусиль самого учня.

Таким чином, всупереч поширеному переконанню, що обдарованість сама може пробити собі дорогу, наукові дослідження свідчать про протилежне. Орієнтир на якогось середнього учня сьогодні не влаштовує не тільки учня, але і держава. Важливо, щоб учні мали можливість розвивати свої природні задатки і здібності. Дуже багато в їхній долі залежить від вчителів, від їх бажання і вміння розглядіти, зрозуміти, підтримати, надихнути.

Система освітнього процесу вищого навчального закладу освіти, призначена для задоволення постійно змінюються індивідуальних соціокультурних і освітніх потреб обдарованих

дітей, що дозволяє забезпечити виявлення, підтримку і розвиток їх здібностей в рамках шкільної та позашкільної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ридецкая О. Г. Психология одаренности : учебно-практическое пособие / О. Г. Ридецкая. – М. : ЕАОИ, 2010. – 374 с.
2. Маклаков А. Г. Общая психология : учебник для вузов / А. Г. Маклаков. – СПб. : Питер, 2007. – 258 с.
3. Мейнсен Т. Вундеркинды: реализованные и нереализованные способности / Т. Мейнсен. – М. : КРОН-ПРЕСС, 1997. – 368 с.
4. Воронова Н. Г. Языковая способность в контексте психологии способностей / Н. Г. Воронова // Вестник АлтГПА. – 2014. – №4; т.19. – С. 1407-1412.
5. Чиршева Г. Н. Детский билингвизм: одновременное усвоение двух языков / Г. Н. Чиршева. – СПб. : Златоуст, 2012. – 488 с.
6. Игна О. Н. «Слагаемые» лингвистической одаренности и способностей к иностранным языкам / О. Н. Игна // Вестник ТГПУ. – 2012. №10. – С. 109-113.

The article examines the phenomenon of linguistic giftedness of future subject teachers, namely, teachers of a foreign language. We analyze the views of scientists on this issue and summarize the main characteristics of linguistic giftedness of foreign language teachers in the article. In the article also elucidate the main components of the teacher's linguistic giftedness, which enable teachers to engage in professional activities, that is, to teach a foreign language in educational institutions.

Key words: abilities, linguistic abilities, giftedness, linguistic giftedness, creativity.